

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านโตะโม๊ะ ตำบลภูเขาทอง

อำเภอสุคริพ จังหวัดนราธิวาส¹

ณรงค์ชัย จันทร์เพ็ชร²

รองศาสตราจารย์.ดร.วิทยา จิตนุกพงศ์³

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านโตะโม๊ะ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคริพ จังหวัดนราธิวาส มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและวิธีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหมู่บ้านโตะโม๊ะ ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ด้วยวิธีการสังเกต กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มสตรี ผู้นำกลุ่มการท่องเที่ยว ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มเยาวชน และชาวบ้าน ซึ่งผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูล จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ ข้อมูลสังเคราะห์ข้อมูล และอธิบายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่าชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านโตะโม๊ะ เกิดจากการคิดริเริ่มของของคนรุ่นใหม่ซึ่งย้ายกลับ จากการทำงานในเมืองซึ่งมีความต้องการพัฒนาถิ่นเกิดของตนเอง และมองว่าในพื้นที่ค่อนข้างมีศักยภาพในการ พัฒนาเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในแต่ละเดือนสามารถสร้างรายได้เกิดขึ้นจำนวนมาก แต่ก็มีปัญหาต่างๆตามมา เช่นเดียวกันคือการพัฒนาคนในชุมชน ข้อเสนอแนะต่อชุมชนในภาพรวม คือ การบริหารจัดการเรื่องรายได้ ควรที่จะ มีการกระจายอย่างทั่วถึงทุกกลุ่มในหมู่บ้าน อาจจะเป็นในรูปแบบของการผลิตสินค้าชุมชนออกมาจำหน่าย การ สร้างการเป็นเจ้าบ้านที่ดี พร้อมให้บริการนักท่องเที่ยว เพราะหากนักท่องเที่ยวมาความประทับใจกับการดูแลแล้ว นอกจากความสวยงามจากทิวทางธรรมชาติแล้ว ความประทับใจในการต้อนรับของชุมชน จะเป็นจุดขายสำคัญที่ ทำให้เกิดการบอกต่อถึงการบริการที่ดี

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ชุมชนเข้มแข็ง

1 บทความเรียบเรียงจากการศึกษาอิสระเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านโตะโม๊ะ ตำบลภูเขาทอง

อำเภอสุคริพ จังหวัดนราธิวาส” ซึ่งได้ผ่านการสอบเรียบร้อยแล้ว โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ อาจารย์ รองศาสตราจารย์.ดร.วิทยา จิตนุกพงศ์

2 นักศึกษาปริญญาโท โครงการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

3 อาจารย์ที่ปรึกษาการศึกษาอิสระ

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เดิมพื้นที่ตำบลภูเขาทอง (ในปัจจุบัน) ขึ้นอยู่กับตำบลมาโมง อำเภอเวียง แต่เมื่อมีการจัดตั้งตำบลมาโมง เป็นกิ่งอำเภอสุคีริน ก็ได้จัดตั้งตำบลภูเขาทองขึ้นในปี พ.ศ. 2523 ปัจจุบันตำบลภูเขาทอง (มี 8 หมู่บ้าน) เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอสุคีริน ประชากรชาวตำบลภูเขาทอง นอกจากในจังหวัดนราธิวาส และคนในจังหวัดภาคใต้แล้ว ก็ยังมีราษฎรที่อพยพมาจากที่อื่นๆ โดยเฉพาะจากภาคอีสาน คือ จังหวัด นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ซึ่งได้นำ ประเพณีวัฒนธรรมติดตัวมาด้วย โดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟที่มีการจัดขึ้นเพียงหนึ่งเดียวในภาคใต้ที่ อ.สุคีริน จ.นราธิวาส จุดเด่นของบ้านโตะโม๊ะคือประวัติศาสตร์การทำเหมืองทอง ซึ่งเริ่มได้รับความนิยมนของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวธรรมชาติและการผจญภัย

การศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษาบ้านโตะโม๊ะ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและวิธีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รูปแบบและวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ตลอดจนศึกษาถึงประโยชน์ ปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการจัดการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) โดยคำนึงถึงหลักการของความยั่งยืน 4 ประการ ได้แก่ ประการแรกการดำเนินการท่องเที่ยวในขอบเขตที่รองรับของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนที่จะมีผลจากการท่องเที่ยว ชุมชน ประการที่สองเน้นถึงความตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนอันเป็นเอกลักษณ์จุดเด่นของชุมชนท้องถิ่น ประการที่สามมุ่งสู่กระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าบ้านและผู้มาเยือนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่อาจจะมีผลกระทบต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่อาจจะมีผลกระทบต่อบริบทชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว ประการสุดท้ายเป็นการเชื่อมประสานความจำเป็นต่อทางเลือกของการพัฒนาชุมชนและกำหนดแผนงานทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการดำรงอยู่ของชุมชน และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้เปลี่ยนถ่ายเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมอย่างเป็นลำดับและกำลังเปลี่ยนสภาพการจัดการเข้าสู่กระแสโลกยุคใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม (Paradigm Shift) อันเริ่มเปลี่ยนจากสังคมทุนนิยมบริโภคนิยมเข้าสู่สังคมหลังสมัยใหม่อันเป็นสังคมบริการและสังคมฐานความรู้ (Knowledge based Society) ที่มุ่งเน้นสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรของพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้นขอบเขตและบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นสำคัญและครอบคลุมทุกมิติของการท่องเที่ยวไม่ใช่เฉพาะแต่การพัฒนาในด้านใดเพียงด้านเดียว การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในศตวรรษใหม่กำลังมุ่งเน้นสู่ความยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยว เราจะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของปัญหาบนฐานการวิจัยและพัฒนาเพื่อการตั้งรับ การปรับตัวรวมทั้งรับมือและจัดการกับกระแสการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยวชุมชนที่กำลังเคลื่อนตัวเข้ามาในสังคมไทยได้อย่างไร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ จะใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ด้วยวิธีการสังเกต และใช้ข้อมูลเชิงปริมาณอธิบายสนับสนุน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มการท่องเที่ยว กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน ชาวบ้านในหมู่บ้าน ซึ่งผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูล จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลสังเคราะห์ข้อมูล และอธิบายเชิงพรรณนา เพื่อให้เห็นถึงการที่ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านโต๊ะโม๊ะ การพัฒนาจากแรงบันดาลใจของกลุ่มอนุรักษ์วิถีชีวิตประวัติศาสตร์ดั้งเดิม ที่ได้ไปเห็นการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นที่อื่นๆ จึงได้กลับมาพูดคุยปรึกษาหารือ วิเคราะห์ถึงศักยภาพและจุดขายของหมู่บ้านตนเอง ประยุกต์ให้เข้ากับท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของพื้นที่ตนเองได้ เนื่องจากชุมชนมีต้นทุนในเรื่องดังกล่าวที่สามารถพัฒนาต่อยอด ให้การเรียนรู้และนำเสนอสู่โลกภายนอกได้ การดำเนินงานในระยะแรกมีเพียงกลุ่มผู้นำเพียงไม่กี่คนได้พานักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและทำกิจกรรมในชุมชน ต่อมาการดำเนินงานดังกล่าวเริ่มขยายตัวและเป็นที่รู้จัก ส่งผลให้มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เพิ่มขึ้น โดยมีการจัดโครงสร้างที่มีลักษณะเรียบง่าย เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน การบริหารจัดการแบ่งตามกิจกรรมและภาระหน้าที่ต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ที่นักท่องเที่ยวได้ตัดสินใจเข้ามาในท่องเที่ยวในชุมชน จนกระทั่งนักท่องเที่ยวเดินทางกลับ เช่น การพานักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ซึ่งมีระยะทางไกลจากตัวอำเภอประมาณ 20 กิโลเมตร การจัดหาที่พักโฮมสเตย์ การเตรียมอาหาร การเดินสำรวจป่าชุมชน การเดินศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์(เหมืองทอง) การพายเรือล่องแก่งต้นกำเนิดแม่น้ำสายบุรี การชมพิพิธภัณฑการทำเหมืองทองในอดีต การขายสินค้าท้องถิ่นและสินค้าที่ระลึก งานบุญบั้งไฟหนึ่งเดียวในภาคใต้ เป็นต้น สำหรับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะเป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมประชุม ร่วมในการปฏิบัติ ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมในการประเมินผล การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหมู่บ้านโต๊ะโม๊ะ นำมาซึ่งประโยชน์ในมิติต่าง ๆ เช่น ทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ ทำให้เกิดการสร้างรายได้และกระจายรายได้ ทำให้ชุมชนมีงานทำเพิ่มขึ้นและช่วยลดปัญหาการว่างงาน ทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นภายในชุมชนรวมถึงสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนข้างเคียง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดการอนุรักษ์ลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และการล่าสัตว์ป่า และทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักจากคนภายนอก เป็นต้น ทั้งยังเกิดเป็นการสำนึกกรักบ้านเกิดของตน เป็นการช่วยให้คนในพื้นที่ไม่ทิ้งถิ่นฐานไปหางานทำนอกพื้นที่ของตน และเป็นต้นแบบการพัฒนาชุมชนของตนเองเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนอื่นเข้ามาศึกษาดูงานต่อไป การศึกษาในภาพรวม คือ ศึกษารูปแบบการบริหารควรมีโครงสร้างการบริหารที่เป็นระบบเป็นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไรบ้าง สร้างการมีส่วนร่วมเพิ่มเติมมีกลวิธีใด ที่จะสามารถดึงสมาชิกกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มากขึ้นกว่าเดิม การปรับปรุง ดูแล รักษาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้เหมาะสมปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมคือการอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เน้นการทำลาย การจัดการดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกให้มีสภาพดีมีจำนวนเพียงพอพร้อมใช้งาน ตลอดจนการสร้างกฎ ระเบียบและกติกา เพื่อเป็นแนวทาง

ในการปฏิบัติร่วมกันทั้งในส่วนของผู้ภาพและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ทั้งนี้ผู้ทำการศึกษา มีความเชื่อว่า การท่องเที่ยวชุมชน ยังคงเป็นกลไกและเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่สิ่งที่ท้าทายคือการท่องเที่ยวชุมชนจะสามารถตอบสนองชุมชนในมิติดังต่อไปนี้ได้อย่างไร (สินธุ์ สโรบล, 2556, หน้า 88-92)

1. ชุมชนท้องถิ่นจะมีการจัดการพึ่งตัวเองด้านเศรษฐกิจชุมชนท่องเที่ยวได้อย่างไร
2. จะมีกระบวนการการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการตัดสินใจในระดับสูงได้อย่างไร
3. จะมีวิธีการสร้างพลังในการเข้าไปจัดการให้กับชุมชนท่องเที่ยวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร
4. ชุมชนจะมีการกำหนดบทบาทและตัวตนในระบบการท่องเที่ยวกระแสหลักได้อย่างไร
5. ชุมชน-เจ้าบ้านและนักท่องเที่ยวจะร่วมสร้างความยั่งยืนให้ธรรมชาติได้อย่างไร
6. การพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการควบคุมและจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้ยั่งยืนได้อย่างไร
7. จะบริหารผลประโยชน์กับความสามารถของระบบการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อตอบสนองปัจเจกบุคคลให้เกิดความเท่าเทียมกันได้อย่างไร
8. จะสร้างเสริมความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชุมชนให้มีความยั่งยืนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาศักยภาพทางการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโตะโม่๊ะ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ต้นน้ำของบ้านโตะโม่๊ะ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน
3. เพื่อศึกษาปัญหาในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในบ้านโตะโม่๊ะ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน

วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการดำเนินการค้นคว้าอิสระเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาหมู่บ้านโตะโม๊ะ ได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานในการค้นคว้าซึ่งครอบคลุมแนวคิดและทฤษฎีหลักดังต่อไปนี้

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (2525-2529) เป็นต้นมา และรัฐใช้การมีส่วนร่วมนี้เป็นเครื่องมือให้ประชาชน ร่วมโครงการของรัฐ โดยที่คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมมีจำนวนมากแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งในทางการเมืองการปกครองที่เห็นว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังอาจเป็นการปูพื้นฐานมั่นคงสำหรับวิวัฒนาการ การปกครองตนเองได้ในบั้นปลาย และโดกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เริ่มต้นจากการการเข้าร่วมกิจกรรมที่แต่ละคนมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องและสนใจเป็นเรื่อยๆ ไป เช่น การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำฝน การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ข้อสำคัญกิจกรรมเหล่านี้จะต้องสัมพันธ์กับปัญหาของชาวบ้าน การมีส่วนร่วมยังอธิบายได้ในหลายมิติทั้งในแง่ของมิติความลึกทั้งในเชิงกว้าง

1) การมีส่วนร่วมในความหมายที่แคบ คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดย ประชาชน ต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

2) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะ ทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

3) ในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องใน กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยัง เกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย

4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าในอย่างกว้างๆ ได้ว่า คือ การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

5) การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมใน การแก้ปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น

6) การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขันซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและใฝ่ใจใช้ความพยายามตลอดจน ความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

7) การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถ ที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่างๆ

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายหมายของกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือทำให้ข้อมูลต่อประชาชนต่อการคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน (Creighton, วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล, 2543, หน้า 19) การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็น รูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ประการ คือ

1) มีอิสรภาพ หมายถึง ประชาชนมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับให้เข้าร่วม เพราะจะไม่ใช่การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2) มีความเสมอภาค ประชาชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียม กับผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ

3) มีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ มิเช่นนั้นต้องเสริมสร้างความสามารถของประชาชนให้มีความสามารถเข้าร่วมได้ ส่วนองค์ประกอบมี 3 ด้าน คือ

1) มีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมีความชัดเจนที่ชัดเจนเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

2) มีกิจกรรมเป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามี รูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

3) มีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน

ทั้งนี้ มักพิจารณาผู้เข้าร่วมจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ซึ่งเป็นกลุ่มผู้อาจได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและลบ เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ตลอดจนผู้สนใจอีกด้วยโดยแท้จริง

นั้นกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชนอาจจะไม่สามารถกระทำได้ในทุกๆประเด็น ดังนั้นจึงมีแนวทางต่างๆไป บางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเด็นต่างๆ ที่ต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล, 2543, น.43-45)

- 1) การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ
- 2) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น
- 3) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม
- 4) การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว
- 5) ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อการตัดสินใจ

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมทางสังคมขึ้นอยู่กับความสนใจ และประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าประชาชนต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย ต้องมีกิจกรรมเป้าหมายและต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) จึงเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาส แสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล, 2543, หน้า 25-28)

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและส่งเสริมธรรมาภิบาลตลอดจนการบริหารงาน หากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารและทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้นๆนอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟัง อีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการตอบสนอง

ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ที่ได้จัดทำโครงการ "ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง" ขึ้นเพื่อศึกษาถึงวิธี ดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่เสริมสร้างและมีผลให้ชุมชนเข้มแข็ง อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน มีปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ ได้แก่

1) ปัจจัยภายใน

1. ผู้นำหรือคณะกรรมการต้องมีความเสียสละ ซื่อสัตย์ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน รับฟังความคิดเห็นของสมาชิก เน้นการมีส่วนร่วมยึดถือผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก และสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้แก่สมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถจัดหาเงินทุนและตลาดรองรับผลผลิตของชุมชน มีการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใสตรวจสอบได้และความยุติธรรม

2. สมาชิกกลุ่มหรือคนในชุมชนมีความสามัคคีและให้ความร่วมมือในการร่วมคิด ร่วมทำ ในกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย มีจิตสำนึกที่ดีต่อกันในการร่วมกันพัฒนาและร่วมทำกิจกรรมในชุมชน ตลอดจนการมีพื้นฐานการนับถือศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันและมีความเอื้อเฟื้อต่อกันยิ่งขึ้น

3. การมีทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต โดยการนำปัญหาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการตัดแปลงทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นสินค้าส่งออก ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

2) ปัจจัยภายนอก

1. หน่วยงานภายนอก ซึ่งหมายถึงภาครัฐและเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริมด้านวิชาการ คำแนะนำด้านการเงิน การตลาดและอุปกรณ์การผลิตสำหรับการดำเนินงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการประสานขอความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานอื่นให้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม

2. การประสานเครือข่ายด้านการพัฒนาคุณภาพสินค้าและการตลาด นับเป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลักดันให้กลุ่มประสบความสำเร็จ หากมีการจัดการด้านคุณภาพสินค้า การตลาดและการประชาสัมพันธ์ที่ดี ก็จะช่วยให้ผลผลิตส่งออกสู่ตลาดเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศได้ สามารถขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มอื่นได้ และมีการขยายเครือข่ายไปยังประเทศอื่นๆ

3. กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะกระแสชีวิตส่งผลให้ผลผลิต ของชุมชนเป็นที่ต้องการของตลาดและผู้บริโภค

จากการศึกษาพบว่า ในแต่ละชุมชนต่างมีการดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ สภาพดินฟ้าอากาศทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมให้การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ทั้งนี้ลักษณะการดำเนินงานของชุมชนที่สำคัญ คือ

1) วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน โดยจะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นของคนในชุมชนร่วมกัน เช่น ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน ปัญหาการตลาด การขาดความรู้ทางด้านเทคโนโลยี โดยมีการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ เช่นการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาด ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น

2. การรวมกลุ่มอาชีพ โดยคนในชุมชนต้องการมีรายได้ให้เพียงพอต่อการครองชีพ และต้องการที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งการรวมกลุ่มอาชีพนี้มักเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการรวมกลุ่มออมทรัพย์ เช่น การรวมกลุ่มทอผ้าไหม การแปรรูปสมุนไพร กลุ่มผลิตข้าวซ้อมมือ กลุ่มผลิต น้ำตาลโตนด เป็นต้น

3. การรวมกลุ่มเพื่อส่วนรวม พบว่ามีในทุกภาคที่ทำการศึกษโดยในภาคเหนือ จะมุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธารและป่าไม้ ภาคกลางอนุรักษ์แหล่งน้ำและทรัพยากรทางทะเล ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ส่วนภาคใต้นุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อ การเกษตรการพัฒนาระบบนิเวศน์ชายฝั่งและป่าชายเลน นอกจากนี้บางชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนา ชุมชนและแก้ไขปัญหาในชุมชน เช่น การแก้ไขปัญหาเสพติด เป็นต้น

2) การจัดการบริหารจัดการ ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของคณะกรรมการโดยการคัดเลือก คนในชุมชนเข้ามาบริหารจัดการ กำหนดกฎระเบียบ หลักเกณฑ์การดำเนินงานและผลตอบแทนของสมาชิก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการประสานขอความร่วมมือและขอความช่วยเหลือจากหน่วยงาน หรือองค์กรนอกชุมชน

3) การระดมทุนหมุนเวียนจะมาจากเงินทุนภายในชุมชน ซึ่งเป็นการระดมทุนจากสมาชิกในชุมชนในลักษณะการซื้อหุ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆและเงินทุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐและภาคเอกชนทั้งในรูปแบบของการให้เปล่า การให้กู้ยืมในช่วงเริ่มก่อตั้งกลุ่ม

4) การตลาดของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของสินค้านั้นๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อที่แหล่งผลิตโดยตรง คนในชุมชนเป็นตัวกลางในการจำหน่าย และมีการจำหน่ายตามร้านค้าทั่วไปศูนย์สาธิตการตลาด งานประเพณีหรืองานประจำจังหวัดต่างๆ

การที่กลุ่มจะดำรงคงอยู่และพัฒนาต่อไปได้นั้น ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จก็จะมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้นำกลุ่มมีแนวทางที่ดีเพื่อการพัฒนาสมาชิกกลุ่มร่วมกัน ทำงานเพื่อกลุ่มทั้งยังพัฒนาตนเองเพื่อรองรับความเป็นแปลงตามกระแสโลกในยุคใหม่ ทรัพยากรที่มีความสำคัญในชุมชน ซึ่งเมื่อประกอบรวมกับปัจจัยภายนอก ทั้งการช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐหรือเอกชน การศึกษาดูงานล้วนแล้วจะทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จได้ ผู้ศึกษาค้นคว้าที่จะให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อกลุ่ม เพราะผู้ศึกษามองว่าการที่กลุ่มจะประสบความสำเร็จได้ การมีส่วนร่วมนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ทั้งนี้หากสมาชิกกลุ่มมีความเป็นเจ้าของแล้ว จิตสำนึกในการปกป้องดูแลและพัฒนา กลุ่มก็จะตามมาด้วยนั่นเอง

แนวความคิดท่องเที่ยวโดยชุมชน

การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนโดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบ จะให้เกิดเป็นรายได้เสริม นอกเหนือจากการขายผลผลิตทางเกษตร ก็จะทำให้เขาอยู่ได้อย่างพอเพียงและเห็นคุณค่าของทรัพยากรเหล่านั้นที่จะหวงแหนรักษาไว้ทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องที่จะต้องกำหนดเป็นแนวทางร่วมกันกับชุมชนโดยรัฐมีนโยบายที่ชัดเจนและสนับสนุนอย่างจริงจังต่อเนื่อง จึงจะเกิดเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไปได้ ในชุมชนที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น ย่อมมีศักยภาพทางการท่องเที่ยว เพราะองค์ประกอบของศักยภาพทางการท่องเที่ยวคือ เราได้เที่ยวชมในสิ่งที่เราสนใจคือการเที่ยวดูการได้เห็นสิ่งต่างๆในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งธรรมชาติและบ้านเรือนของชุมชนการท่องเที่ยวที่เราได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมเช่น การนั่งรถพวงข้าง การการร่อนทอง การปลูกต้นไม้ การเก็บผลไม้หรือลองทอผ้า เรียกว่าการท่องเที่ยวทำก็จะเกิดเป็นความรู้ยิ่งถ้าเป็นการเรียนรู้ถึงความแตกต่างเปรียบเทียบของเราของเขาหาเหตุผล ก็จะเกิดเป็นเที่ยวรู้ต่อจากเที่ยวรู้ก็จะเกิดเป็นเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์คือ เมื่อรู้ก็จะเกิดความรัก ความเข้าใจ กลายมาเป็นรักษาให้ยั่งยืน ส่วนเที่ยวที่ตามมาคือ เที่ยวกินคนไทยนั้นชอบเที่ยวไปกินไปอย่างสนุกสนาน จะเห็นได้ว่าเที่ยวเชิงนิเวศนั้นทำให้เราสนุกสนาน เที่ยวสนุก ทั้งได้รับความเพลิดเพลินและสนุกตื่นเต้นมีความปลอดภัย มีความรู้สึกที่ดีไปจนถึงผลสุดท้ายเที่ยวพักผ่อน คือ ความรื่นรมย์ได้คลายความเครียดจากความจำเจ เหมือนมาประจุกพลังใหม่ โดยสรุปการท่องเที่ยวชุมชนสามารถสนองตอบได้อย่างครบถ้วนการท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ย่อมได้เห็นความสวยงามที่หลากหลายทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน จะทำให้มีความรู้สึกสนุกและมีส่วนร่วมในวิถีชุมชน เหล่านี้รวมเรียกว่าศักยภาพทางการท่องเที่ยวสำหรับทิศทางในการท่องเที่ยววิเทศและการท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืนนั้นต้องยึดแนวคิด เศรษฐกิจที่พอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานไว้มาแล้ว ที่สำคัญน่าจะเป็นต้นธารของการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยซ้ำไป สารที่สำคัญ 3 ประการคือ

ประการแรก การทำอะไรต้องทำด้วยเหตุและผล พิจารณาจากเหตุผลที่เรามีเราเป็นการทำงานใดนั้น เราต้องมีหลักคิดไม่สั๊กแต่ทำอย่างคนอื่นเห็นเขาทำการท่องเที่ยวก็ทำตาม แต่ต้องดูว่าอะไรจะเหมาะกับเรา ต้องมีหลักวิชาต้องดูว่าการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ และความล้มเหลวนั้นคืออะไร เขาใช้อะไรมาเป็นหลักวิชาให้เราอ้างอิงได้บ้าง ร่วมกับหลักปฏิบัติแม้ว่าโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ก่อนจะนำมาเผยแพร่ นั้นพระองค์ท่านได้ทรงทดลองวิจัย จนได้ผลแล้วจึงพระราชทานให้เป็นโครงการตัวอย่าง ดังนั้นการท่องเที่ยวในชุมชนก็เช่นเดียวกัน ต้องยึดหลักตามแนวพระราชดำริทั้งคิดใช้หลักวิชาและทดลองดูและศึกษา ทบทวน อันเป็นหลักการที่ทำด้วยเหตุและผล

ประการที่สองคือ ต้องดูศักยภาพของตนเองว่ามีเพียงใด เมื่อเรายังดำเนินวิถีชีวิตการเกษตร เราต้องรักษาสິงนี้ไว้แล้วเราจะทำการท่องเที่ยวได้แค่ไหน พอประมาณ หากทำอะไรเกินตัวที่ต้องมีหนี้สินมากมายในที่สุ่ดก็จะ

เกิดปัญหา หากเราทำอะไรอย่างพอเพียงตามกำลังเราที่เราทำได้อย่างการท่องเที่ยวนำมาเป็นอาชีพเสริมที่เราพอทำได้ไม่ใช่เอามาทดแทนอาชีพหลักดั้งเดิมของเรา

ประการที่สามคือ เราต้องมีภูมิคุ้มกัน สิ่งที่เราจะต้องพิจารณาก็คือ การที่เราได้ส่งสมภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ยาวนานนับร้อย นับพันปีเช่นนี้คือภูมิคุ้มกัน เราอย่าทิ้งถิ่นทิ้งภูมิปัญญา ทิ้งอาชีพเดิม เราต้องมีภูมิคุ้มกัน มองเรื่องการท่องเที่ยวเป็นรายได้เสริม เป็นสิ่งแปลกใหม่ที่เรากำลังทดลองทำควบคู่กันไป (ภราเดช พยัทธิเชียร, 2548, หน้า 4-5)

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ผู้ทำการศึกษามองว่าเป็นการดึงเอาทรัพยากรที่มีในชุมชนของตนเอง เข้าร่วมกับศักยภาพของคนในพื้นที่ ที่ต้องอาศัยองค์ประกอบของชุมชนที่มีอยู่แล้วหรือศักยภาพเป็นพื้นฐาน ประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเมื่อไปท่องเที่ยวชุมชนก็คือ นักท่องเที่ยวก็จะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตอีกรูปแบบหนึ่ง โดยที่ผู้จัดการเป็นคนที่เป็นเจ้าของโดยตรง การท่องเที่ยวชุมชนแตกต่างกับการท่องเที่ยวอื่นๆตรงที่ผู้จัดการเป็นเจ้าของเองซึ่งในกรณีการศึกษาครั้งนี้สิ่งสำคัญ คือชุมชนซึ่งได้ทำการจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบทั่วไปการบริหารจัดการอาจจะไม่ได้เป็นคนในชุมชนเองแต่อาศัยแหล่งท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวชุมชนนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับตัวตนหรือวัตถุประสงค์ เช่นว่าหากต้องการนำเสนอในด้านของสิ่งแวดล้อมในเรื่องของต้นไม้ อาจจะพาไปดูป่าต้นน้ำ หรือจุดเด่นเรื่องทะเลหมอก ก็จะนำเสนอในสิ่งนั้น ซึ่งจะถูกนำเสนอจากคนที่เป็นคนในชุมชนเอง ประโยชน์ที่ได้รับคือเป็นข้อเท็จจริงและจะได้เรียนรู้ไปพร้อมๆกัน อาจจะเป็นการปลูกฝังการอนุรักษ์หรืออะไรก็ได้แต่ก็จะตอบโจทย์นั้นๆไปพร้อมๆกัน

สรุปผลการศึกษา

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการลงพื้นที่ทำการศึกษาดูงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านโต๊ะโม๊ะ เพื่อศึกษาความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทำให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในด้านต่าง มีรายละเอียดดังนี้

1. บริบทชุมชน สภาพภูมิประเทศของชุมชนส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา โดยชุมชนติดต่อกับ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ“เทือกเขาสันกาลาศีรี” เป็นแนวพรมแดนระหว่างประเทศไทย และประเทศมาเลเซีย ซึ่งพื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลา-บาลา ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นต้นน้ำลำธารที่สำคัญของจังหวัดนราธิวาส เช่น แม่น้ำสายบุรี ในชุมชนจะมีลำคลองหลายสายซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาสันกาลาศีรี สายน้ำต่างๆเหล่านี้จะไหลไปยังชุมชนต่างๆที่อยู่ ถัดไป เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าทั้งดิน น้ำ ป่าไม้เนื้อแข็งทำให้ชาวบ้านได้อพยพมาอยู่ในพื้นที่มานานกว่า ๕๐ปี โดยได้เข้ามาทำไร่ทำสวนและมี วิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่า มีการใช้ประโยชน์จากป่า ทั้งในด้านอุปโภคและบริโภค ชาวบ้านในชุมชน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา สวนปาล์ม และสวนผลไม้ ตามลำดับ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยน จากเดิมที่เคยประกอบอาชีพทำนาทำไร่มาก่อนในพื้นที่บ้านเกิดเมืองนอนของตอนในภาคอีสาน ก่อนอพยพย้ายถิ่นมาในตำบลภูเขาทอง ชาวบ้านปรับเปลี่ยนจากพื้นที่นาเป็นสวนยางพารา รวมทั้งชาวบ้านก็ยังคงเข้าป่าในช่วง ที่ว่างจากการทำงานหลัก เพื่อหาไม้หอม ก่อนจะมาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตอีกครั้งในลักษณะของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยชาวบ้านได้กล่าวว่า“ป่าเป็นเหมือนห้างสรรพสินค้าสำหรับพวกเขา” ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน จึงมีความสนิทสนมกันเป็นอย่างดี ยามที่มีกิจกรรมหรืองานต่างๆชาวบ้านก็จะมีการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้มีความสำคัญกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ทำให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับ ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

2. ศักยภาพทางการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนา ได้ทราบว่าชุมชนท่องเที่ยว ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำที่มี ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กระบวนการจัดการต่างๆของชุมชน โดยทางกลุ่มได้ แบ่งศักยภาพของชุมชนออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

2.1 ศักยภาพทางด้านภูมิปัญญา บ้านโต๊ะโม๊ะ มีภูมิปัญญาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับป่า ได้แก่

2.1.1 ภูมิปัญญาด้านพืช พันธุ์หลายชนิดที่สามารถ นำมาใช้ประโยชน์ได้โดยมักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรเป็นอย่างดี ชาวบ้านมีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำที่สามารถถ่ายทอดให้เยาวชนในชุมชนสืบทอดต่อไปได้ ทั้งนี้ยังสามารถให้ความรู้ต่อนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนได้

2.1.2 ภูมิปัญญาด้านการจัดการ การใช้ประโยชน์ โดยชุมชนมีภูมิปัญญาในการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับป่าที่ยัง สร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี ได้อย่างทั่วถึงรวมทั้งมีการสร้างระบบประปาภูเขา ทำให้ชาวบ้านในชุมชนใช้น้ำได้สะดวกมากขึ้น

2.1.3 ภูมิปัญญาด้านระบบนิเวศ ชาวบ้านในชุมชนจะมีความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชในป่า เป็นอย่างดี สามารถแนะนำแก่นักท่องเที่ยวได้ว่าพันธุ์ พืชชนิดต่างๆมีประโยชน์อย่างไร อีกทั้งชาวบ้านยังมี ความเข้าใจในด้านระบบนิเวศวิทยา มองเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรและการรักษาป่าต้นน้ำเพื่อให้ชุมชนปลายน้ำได้มีน้ำไปใช้ ประโยชน์เช่นเดียวกัน โดยการที่ชาวบ้านจะต้องไม่ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่างๆจนเกิน ความพอดีตลอดจนมีการเผื่อระวังมิให้มีการตัดไม้ ทำลายป่าหรือการบุกรุกพื้นที่ป่าที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ได้รับการบอกจากผู้ให้ข้อมูลว่า ต้นน้ำภูเขาของมีน้ำตกที่สวยงาม แต่ไม่ต้องการเปิดพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว เนื่องจากต้องการรักษาความเป็นต้นน้ำเอาไว้ เป็นสิ่งแสดงถึงความตระหนักของชุมชนถึงการร่วมดูแลทรัพยากรของตน

2.2 ความเชื่อ จารีตประเพณีและวัฒนธรรม ของชุมชน จากการศึกษาพบว่าชาวบ้าน มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับป่า เช่น เมื่อหาของป่ามาได้จะต้อง รู้จักแบ่งปันให้เพื่อนบ้านมิฉะนั้นเจ้าป่าเจ้าเขาจะไม่พอใจ ก่อนเข้าป่าเพื่อหาของป่าหรือนำนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่ป่าทุกครั้งจะต้องมีการขอขมาเจ้าป่าเจ้าเขา ก่อน ซึ่งความเชื่อต่างๆเหล่านี้ส่งผลดีต่อชุมชนทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีการพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้นและทำให้ชาวบ้านไม่ใช้ประโยชน์จากป่าจนเกินความพอดี และยังกลายเป็นข้อกำหนดให้กับนักท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตามด้วย เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ชุมชนยังมีการบวชต้นไม้ใหญ่มีการทำพิธีทางศาสนา โดยเชื่อว่าในต้นไม้มีสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาอยู่ และจะทำให้ชาวบ้าน เกิดความเกรงกลัว ไม่กล้าที่จะตัดไม้ทำลายป่า

2.3 การสร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษของชุมชน เพื่อความสงบเรียบร้อยในชุมชนเอง ทั้งนี้เมื่อเปิดชุมชนเป็นชุมชนท่องเที่ยวแล้ว ยิ่งจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดยิ่งขึ้น ทั้งนี้กฎระเบียบของชุมชนเพื่อให้คนชุมชนเองปฏิบัติตาม รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาด้วยเช่นกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันรักษาและดูแลป่าต้นน้ำรวมทั้งยังปลูกฝังการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับนักท่องเที่ยวด้วย และชาวบ้านจะต้องช่วยกันสอดส่องดูแลป่า มิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าขึ้นในพื้นที่เพราะ หากเกิดการตัดไม้ทำลายป่า และธรรมชาติของชุมชน คือการอนุรักษ์ไว้ซึ่งธรรมอย่างยั่งยืนนั่นเอง

2.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินงานต่างๆของชุมชน ชาวบ้าน จะมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆแตกต่างกันไป กล่าวคือ กลุ่มผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน จะมีส่วนในการวางแผนโครงการต่างๆหรือรับ โครงการมาจากหน่วยงานที่สนับสนุนรวมทั้งปัญหาจากการท่องเที่ยว จากนั้นจึงจะนำแผนงานที่ได้วางไว้หรือได้รับโครงการมาเสนอในที่ประชุมหมู่บ้านซึ่งจะมีการประชุมกันเป็นประจำ ทุกเดือนเพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและ เสนอแนะ ก่อนที่ชาวบ้านในชุมชนจะร่วมมือกัน ดำเนินการตามแผนงานต่างๆที่ได้เห็นชอบร่วมกัน

2.5 กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บ้านโตะโมะมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปแบบต่างๆทั้งการให้ความสำคัญกับ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีขอบเขต ตลอดจนการ พัฒนาทรัพยากรเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนในด้านต่างๆ มีการรวมกลุ่มเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยให้ความสำคัญกับการรักษา สิ่งแวดล้อม มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ให้แก่เยาวชน เพื่อให้เกิดความตระหนักในความสำเร็จของการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการศึกษาพบว่าเงื่อนไขที่ส่งผลต่อศักยภาพของชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วยเงื่อนไขหลายๆประการ ได้แก่

3.1 ทูทางสังคมต่างๆในชุมชน ได้แก่ ทูมนุษยย์ ทูธรรมชาติ ทูวัฒนธรรม ในด้านของ ทูธรรมชาติ บริเวณบ้านโตะโมะ มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้ง ดิน น้ำและป่าไม้ เป็นพื้นที่ซึ่งเหมาะแก่การท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นแล้ว ปัญหาที่สำคัญคือต้องไม่ทำลายธรรมชาติด้วย ชาวบ้านจึงต้องมีการจัดการ ทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนการท่องเที่ยว และเกิดความยั่งยืนของทรัพยากรต่อไป ด้านทูมนุษยย์ ชุมชนมีผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติคอยกระตุ้นชาวบ้านในชุมชนให้ เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว อีกทั้งชาวบ้านในชุมชนต่างให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม ต่างๆของชุมชนเป็นอย่างดี มีการรวมกลุ่มกันเพื่อ ช่วยกันดูแลรักษาธรรมชาติ ตลอดจนร่วมกันคิด และจัดการการท่องเที่ยวที่จะต้องให้ความสำคัญต่อการดูแลธรรมชาติ ชาวบ้านในชุมชนต่าง เคารพระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆของชุมชน และในด้าน ทูวัฒนธรรมบ้านโตะโมะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่ามาอย่างยาวนานอยู่แล้ว เมื่อเกิดมีการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมาจึงทำให้เกิดการจัดการธรรมชาติ อีกทั้งการร่วมมือกันของ ชาวบ้านในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิด ช่วยกันคิด ช่วยกันปฏิบัติ โดยมีจิตสำนึกของการอนุรักษ์ป่าทำให้การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของ ชุมชน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทูทางสังคมจึงเป็นเงื่อนไข หนึ่งในที่จะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.2 ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน มีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ เป็นแกนนำในการพัฒนา ชุมชน เช่น นายกองค้การบริหารส่วนตำบลภูเขาทอง เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญที่ ผลักดันให้ชุมชนเข้มแข็ง การใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนจัดการท่องเที่ยว ทำให้สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งมีการประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านใน หมู่บ้านต่างๆในการรณรงค์ให้ชาวบ้านช่วยกัน อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ มีโครงการปลูกป่า ดูแล ป่าอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งการทำงานของผู้นำชุมชน ยังเป็นการทำงาน บนพื้นฐานของ การรักษา ผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ทำให้ชาวบ้านใน ชุมชนมักจะให้ความร่วมมือในการทำ กิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี

3.3 ระบบความสัมพันธ์ ของคนในชุมชน จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ เดียวกัน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดอีกทั้ง บ้านเรือนส่วนใหญ่จะอยู่ในละแวกเดียวกัน ทำให้ต่างไปมาหาสู่กัน

ได้ง่ายและมีลักษณะดังเช่นสังคม ชนบทส่วนใหญ่ที่คนในชุมชนมักจะไปมาหาสู่และ พึ่งพาอาศัยกันเป็นอย่างดี จึงทำให้ชาวบ้านใน ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของ ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จากการลงพื้นที่ มักจะพบการรวมกลุ่มของชาวบ้านในลักษณะผู้หญิงจะมีการรวมกลุ่มกันเฉพาะผู้หญิง ในขณะที่ผู้ชายก็มักจะชวนกันเข้าป่าเพื่อไปหาของป่า เมื่อเกิดการท่องเที่ยวชุมชน จึงสามารถแบ่งงานกันทำได้ คือให้ผู้หญิงจัดการเรื่องอาหารการกิน ส่วนผู้ชายดูแลเรื่องการนำเที่ยวได้

3.4 การมีกลุ่ม/องค์กรทางสังคมในชุมชน ในชุมชนมีกลุ่มหรือองค์กรต่างๆที่จัดตั้งขึ้น โดยคน ในชุมชนขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน โดยมี เส้นทางศึกษาธรรมชาติชมทะเลหมอกภูทอก และอีกหลายๆสถานที่ โดยน่านักท่องเที่ยวขึ้นไปชมทัศนียภาพ ชมทะเลหมอกที่สูงกว่า ระดับน้ำทะเลประมาณ 800 เมตร ชมซากประวัติศาสตร์เมืองทองโตะโม๊ะ ผู้นำกลุ่มได้ให้ ข้อมูลกับผู้ศึกษาว่า ทุกๆครั้งทีมนักท่องเที่ยวขึ้นไป จะต้องให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามข้อบังคับของชุมชนที่ตั้งไว้ เช่นห้ามเก็บพืชพันธุ์ใดๆลงมาเด็ดขาด ห้ามทำลายหรือเด็ดต้นไม้ในพื้นที่ เป็นต้น รวมทั้งให้ความรู้เรื่องชนิดพันธุ์ของพืชที่มีอยู่ในป่า นอกจากนี้ในชุมชนได้มีกลุ่มรักษั ธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยกันสอดส่องดูแลป่ามิให้ ถูกบุกรุกจากนายทุนหรือผู้ที่เข้ามาลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การที่ชุมชนมีกลุ่มต่างๆที่เข้มแข็งย่อมส่งผลดีต่อกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านโตะโม๊ะ เป็นจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มี ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวควบคู่กับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติผ่านระบบ คิด ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแสดงออกมา ผ่านวิถีการดำรงชีวิตของ ชาวบ้านและกระบวนการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ทำให้บ้านโตะโม๊ะ เป็นชุมชนแห่งหนึ่งที่เป็น ต้นแบบใน ด้านการจัดการการท่องเที่ยวควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชน ประสบความสำเร็จ ในการจัดการ คือ ทุนทางสังคมต่างๆที่มี ภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุดม สมบูรณ์ แก่นนำในการพัฒนาชุมชนที่คอยกระตุ้น ให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ขึ้นภายในชุมชนความสัมพันธ์ของคน ในชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน และมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนที่คอยชักชวน กันเข้าไปมีส่วนร่วม ในกระบวนการต่างๆของชุมชนรวม ก่อนที่จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ การจัดการการท่องเที่ยวควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะไม่มีทางประสบความสำเร็จ ถ้าหากคนใน ชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์และ ผลกระทบโดยตรงจากทรัพยากร ธรรมชาติขาดเจตคติที่ดี ต่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนซึ่งมีวิถีการ ดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกชุมชนได้ดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สามารถใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติได้ต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลาน อีกทั้งคนใน ชุมชนจะต้องมองเห็นถึงศักยภาพที่มี ภายในชุมชนนำทุนต่างๆที่มีในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ พัฒนาศักยภาพ ของชุมชนให้สามารถ จัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงน่าจะเป็นส่วน หนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนเองได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่าง

เหมาะสม นำผลการวิจัยไปพัฒนากระบวนการ จัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนเป็นแบบอย่างให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอื่นๆ

ข้อเสนอแนะ

1. สร้างสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว
2. ต้องการงบประมาณเพิ่มเติมจากหน่วยงานภายนอก เพื่อยกระดับการท่องเที่ยว ทั้งด้านสาธารณูปโภค ที่พัก และปรับปรุงตัวแหล่งท่องเที่ยว
3. แม้ชุมชนท่องเที่ยวบ้านโตะโมะจะมีแผนพับ สื่อออนไลน์ และปฏิทินการท่องเที่ยวในระดับตำบลอยู่แล้ว แต่ยังไม่สามารถสื่อออกไปให้ครอบคลุมทั่วทุกกลุ่มเป้าหมาย จำเป็นที่จะต้องเพิ่มช่องทางการสื่อสารออกไปยังภายนอกอีกพอสมควร
4. สร้างจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความน่าสนใจ รวมทั้งจดทะเบียนผลิตภัณฑ์ OTOP เพื่อสร้างมาตรฐานสินค้าชุมชน และเป็นของฝากที่มีชื่อเสียงในชุมชน นอกเหนือจากการท่องเที่ยว
5. หากกระแสไฟฟ้ายังดับบ่อยดังเช่นปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสำรวจ อาจจะเป็นการใช้กระแสไฟฟ้าโซลาร์เซลล์ หรือไฟฟ้าพลังงานน้ำ
6. สร้างจุดเด่น(แลนด์มาร์ค)ภายในชุมชน เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายภาพ และเป็นสัญลักษณ์ให้คนภายนอกทราบว่า จุดนี้ถ่ายจากชุมชนของตนเอง
7. ควรให้มีถนนคนเดินซึ่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์และการแสดงตามวัฒนธรรมในชุมชน และควรกำหนดวันเวลา อาจจะเดือนละสองครั้ง เพิ่มสร้างเอกลักษณ์ชุมชน
8. ควรมีการปรับปรุงเส้นทางในการเดินทางมายังชุมชน ให้มีความสวยงาม จัดสร้างซุ้มประตูเมือง
9. ควรมีการจัดงาน/กิจกรรมประจำปี เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน และรวมเข้าในปฏิทินท่องเที่ยว ถนนวัฒนธรรมชุมชน
10. ต้องการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนโดยทั่วถึง โดยการนำรายได้มาจัดสรรเป็นเงินกองกลาง เพื่อใช้ในการปรับปรุง ต่อเติมสิ่งปลูกสร้าง และอีกส่วนหนึ่งนำไปจัดสรรให้กับสมาชิกในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนทั้งชุมชนต่อการท่องเที่ยว และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน

บรรณานุกรม

เครตัน, เจมส์ แอล. (2543). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน.

แปลจาก A guide book for involving citizens in community decision making. แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า

ภราเดช พยัฒวิเชียร.(2548).เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ“การท่องเที่ยวชุมชนทิศทาง

และศักยภาพ”ในการสัมมนา“การท่องเที่ยวนิเวศ-การท่องเที่ยวชุมชน”วันที่ 2 - 3 พฤศจิกายน 2548 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

สินธุ์ สโรบล.(2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ.

โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาคภาคการศึกษาที่2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์